

Χαράλαμπος Γ. Ατματζίδης
Αναπληρωτής καθηγητής Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ

**«Μετανεωτερικότητα, καινοδιαθηκική επιστήμη
και παρακαταθήκη των τριών Ιεραρχών»¹**

Σεβασμιώτατοι,
Κύριε Πρύτανη, κυρίες & κύριοι Αντιπρυτάνεις,
Κυρίες & κύριοι Κοσμήτορες και κυρίες & κύριοι Πρόεδροι των Τμημάτων,
Αξιότιμες πολιτικές αρχές,
Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,
Αξιότιμα μέλη του Διοικητικού Προσωπικού του ΑΠΘ,
Αγαπητοί φοιτητές και φοιτήτριες,
Κυρίες και κύριοι,

Ο εικοστός πρώτος αιώνας και η μετανεωτερικότητα σηματοδότησαν κοσμοϊστορικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η Δύση βγήκε βαθιά πληγωμένη μετά από δύο καταστροφικούς πολέμους και ένα πρωτοφανές σε έκταση οργανωμένο σχέδιο εξαφάνισης ενός ολόκληρου λαού, του Ισραηλιτικού.

Στην κατάπτωση αυτή της ανθρώπινης φύσης συνέβαλε και η ιντελιγκέντσια της Ευρώπης. Ας θυμηθούμε εδώ τις κατηγορίες για συνεργασία με τον ναζισμό του φιλοσόφου Martin Heidegger, του επιφανούς νομικού Carl Schmitt, του καινοδιαθηκολόγου Walter Grundmann, του ποιητή Ezra Pound και πολλών άλλων. Αποφεύγω ν' αναφέρω Έλληνες διανοητές και επιστήμονες, πολλών ειδικοτήτων συμπεριλαμβανομένων και επιφανών θεολόγων, γιατί ο σκοπός μου σήμερα είναι ν' αναδείξω το πρόβλημα και όχι ν' αναμοχλεύσω πάθη. Άλλωστε το ελληνικό επιστημονικό δυναμικό που συντάχτηκε με την ναζιστική ιδεολογία, είναι ο κομπάρσος του όλου δράματος.

Αυτό που ενοχλεί ιδιαίτερα εμάς τους καινοδιαθηκολόγους, ως εκπροσώπους της επιστημονικής προσέγγισης της Καινής Διαθήκης, είναι πώς τέτοιοι συνάδελφοι συνδύασαν τη φασιστική τους ιδεολογία με τα μηνύματα της Καινής Διαθήκης. Κατά τη γνώμη μας πρόκειται για αυθαίρετη σύμμιξη ετερογενών πραγμάτων.

Όμως, επειδή «ουδέν κακόν αμιγές καλού», η νεωτερική αυτή στρέβλωση επέφερε και τη μετανεωτερική στροφή της καινοδιαθηκικής επιστήμης. Έκτοτε με την αυγή της μετανεωτερικότητας οι καινοδιαθηκολόγοι σε συνεργασία με άλλους επιστημονικούς κλάδους κατόρθωσαν ν' αναδείξουν τα πρωτογενή και αρχέγονα εκείνα μηνύματα των κειμένων της Καινής Διαθήκης. Αυτά, όπως δείχνει η έρευνα, κατακλύζονται από μια απίστευτη και εντυπωσιακή ποικιλομορφία χριστιανικών

¹ Ομιλία για την γιορτή των τριών Ιεραρχών που εκφωνήθηκε στην αίθουσα τελετών του ΑΠΘ στις 30 Ιανουαρίου 2019.

ιδεών και θέσεων, που είναι, όμως, ταυτόχρονα επηρεασμένες από την ιουδαϊκή και την ελληννορωμαϊκή σκέψη.

Η ποικιλομορφία, όμως, αυτή επηρεάζει και τον τρόπο σκέψης και δράσης των ανθρώπων, χριστιανών και μη, και εκείνων του τετάρτου αιώνα μ.Χ., μεταξύ των οποίων είναι και οι τρεις Ιεράρχες, αλλά και ημών, των ανθρώπων του εικοστού πρώτου αιώνα.

Στο παραπάνω πλαίσιο θα αναφερθώ στη συνέχεια και μέσα από παραδείγματα στην παρακαταθήκη των τριών Ιεραρχών, των ακούραστων αυτών σκαπανένων της Παιδείας.

Πρώτα θα αναφερθώ στο πώς οι τρεις Ιεράρχες προσέγγισαν τα κείμενα της Καινής Διαθήκης και το μήνυμά τους, στηριζόμενοι και σε προϋπάρχουσες σχετικές θύραθεν αντιλήψεις, αρχές και μεθόδους.

Δεύτερο, θα αναφερθώ στο πώς οι τρεις Ιεράρχες μετέτρεψαν το μήνυμα της Καινής Διαθήκης, ιδίως αυτό της κοινωνικής αγάπης, σε εργαλείο κοινωνικής κινητοποίησης των ανθρώπων και έτσι ενεργοποίησαν την πράξη μέσα από τη θεωρία.

Θα αρχίσω με ένα έργο του Βασιλείου Καισαρείας, λησμονημένου ίσως, αλλά αρκούντως γνωστού.

Είμαι βέβαιος, πώς όλοι μας θυμόμαστε, από τα γυμνασιακά μας ακόμη χρόνια, τη χαριτωμένη ομιλία του Βασιλείου Καισαρείας προς τους χριστιανούς νέους για το πώς αυτοί θα ωφεληθούν από την θύραθεν γραμματεία. Αναμφισβήτητη η προτροπή αυτή του Καππαδόκη ιεράρχη συνιστά, μεταξύ των άλλων, ένα παράδειγμα διαπολιτισμικής πρόσληψης και υιοθέτησης οικουμενικών ιδεών και αξιών.

Για ν' αποτιμήσουμε τη στάση αυτή του Βασιλείου, αρκεί να θυμηθούμε τον κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων που συνέταξε πολύ αργότερα η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, καθώς και την αρνητική στάση της Ελλαδικής Εκκλησίας απέναντι στα κείμενα του Νίκου Καζαντζάκη και του Εμμανουήλ Ροΐδη.

Οφείλω ακόμη να επισημάνω ότι ο Βασίλειος Καισαρείας προτείνει στο παραπάνω κείμενό του τη μελέτη και υιοθέτηση των χριστιανικών αρχών και αντιλήψεων, όπως αυτές εκφράζονται κυρίως στην Καινή Διαθήκη, με τη βοήθεια των έξω-χριστιανικών αρχών και αντιλήψεων. Έτσι ο Βασίλειος αποδέχεται ότι η χριστιανική ιδεολογία στηρίζεται στο επικαιροποιημένο πάντρεμα της διδασκαλίας του Ναζωραίου Ιησού με τις αρχές και τις αντιλήψεις που ίσχυαν στις τότε μεσογειακές κοινότητες του τετάρτου αιώνα μ.Χ..

Λιγότερο όμως γνωστό στους περισσότερους από μας είναι η ρητορική προσέγγιση των κειμένων της Καινής Διαθήκης από τους τρεις Ιεράρχες. Αυτοί, καθώς αναφέρονται σε συγκεκριμένα θεολογικά ή άλλα ηθικού χαρακτήρα θέματα, επιχειρηματολογούν με την παράθεση και ανάλυση καινοδιαθηκικών χωρίων. Άλλοτε χρησιμοποιούν τα χωρία αυτά για ν' αποδείξουν την αλήθεια των όσων υποστηρίζουν και άλλοτε για ν' αναδείξουν συγκεκριμένες θρησκευτικές προσωπικότητες ως πρότυπα μίμησης, όπως είναι ο Ιησούς Χριστός και το έργο του.

Η μεθοδολογία αυτή των τριών Ιεραρχών δεν είναι τυχαία. Αντίθετα, αυτή στηρίζεται στην Ρητορική του Αριστοτέλη. Ο Μακεδόνας φιλόσοφος, που έχει την τιμή το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης να φέρει το όνομά του, είναι ο πρώτος, ο οποίος ανέπτυξε κατά τρόπο συστηματικό την θεωρία περί αποδείξεων στον ρητορικό λόγο. Τόνισε ότι ο ρήτορας, όταν θέλει να πείσει κάποιον για την αλήθεια των ισχυρισμών του, πρέπει να προσκομίζει αποδείξεις. Αυτές είναι είτε άτεχνες αποδείξεις, όπως

είναι η επίκληση εγγράφων, είτε είναι έντεχνες, όπως είναι η παράθεση ιστορικών παραδειγμάτων που αναφέρονται σε περιώνυμους άνδρες, καθώς και λογικών επιχειρημάτων, όπως είναι το ενθύμημα. Στα έργα των τριών Ιεραρχών συναντούμε τέτοιου είδους ρητορικές κατασκευές με τις οποίες αυτοί υποστηρίζουν τις θέσεις τους.

Σημειώνουμε ότι η ρητορική αυτή πρακτική των τριών Ιεραρχών στην προσέγγιση του μηνύματος της Κ.Δ. δεν αναδεικνύει απλώς την ρητορική τους παιδεία και την ρητορική τους δεινότητα, που αυτοί απέκτησαν στις τότε ρητορικές σχολές της Μ. Ασίας και των Αθηνών. Αναδεικνύει κάτι ουσιωδέστερο, ότι αυτοί μεταχειρίζονται θύραθεν πνευματικά εργαλεία για να επιχειρηματολογήσουν υπέρ των απόψεών τους και ταυτόχρονα ν' αναδείξουν τη χρησιμότητα και την επικαιρότητα της Καινής Διαθήκης.

Ένα τρίτο παράδειγμα ειρηνικής συγκατοίκησης της χριστιανικής σκέψης με την αρχαιοελληνική στα κείμενα των τριών ιεραρχών είναι η λογοτεχνική σύμμιξη των μηνυμάτων της Καινής Διαθήκης με εκείνα της αρχαιοελληνικής τραγωδίας. Συγκεκριμένα, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος συνέταξε το περίφημο δράμα ή τραγωδία με τον τίτλο «Ο Χριστός πάσχων», για ν' αναδείξει την προσωπικότητα και το έργο του Ιησού Χριστού. Το δράμα αυτό είναι γραμμένο κατά τα πρότυπα της αρχαίας τραγωδίας και σε αυτό ο Γρηγόριος συμπεριλαμβάνει πλήθος στίχων ή θραυσμάτων στίχων του Ευριπίδη, του αγαπημένου τραγωδού του εγκρατούς αυτού της ελληνικής παιδείας Ιεράρχη.

Το σημαντικό όμως για το θέμα μας είναι ότι ο Γρηγόριος εμπνέεται από την Καινή Διαθήκη που έχει ως κέντρο της τον Ιησού και το έργο του και τολμά να γράψει σχετική τραγωδία. Αυτό το επιχειρεί, διότι αναγνωρίζει την πανθομολογούμενη παιδαγωγική αξία της τραγωδίας και θεωρεί ότι αυτή θα μπορούσε να ωφελήσει και τους χριστιανούς της εποχής του.

Γνωρίζουμε ότι ο Γρηγόριος δέχτηκε αργότερα σκληρή κριτική, από τους φιλόλογους ερευνητές για το εγχείρημά του.

Είμαι όμως βέβαιος ότι δεν θα δεχόταν κάποια κριτική από τον F. Nietzsche, τον ρωμαλέο αυτό διανοητή και συντάκτη του περίφημου έργου για τη γέννηση της τραγωδίας.

Σημειώνουμε ότι ήδη στο τέλος του πρώτου αιώνα μ.Χ. ο συγγραφέας του κατά Μάρκον Ευαγγελίου, θέλοντας να περιγράψει τη ζωή και το έργο του Ιησού, δημιούργησε ένα νέο λογοτεχνικό είδος, αυτό του «ευαγγελίου», εμπνεόμενος από το πρωτοχριστιανικό πιστεύω για τον Ιησού Χριστό και τα θύραθεν λογοτεχνικά αφηγήματα της εποχής του.

Και οι δύο παραπάνω χριστιανοί συγγραφείς αποτόλμησαν να περιγράψουν τον Ιησού στηριζόμενοι σε θύραθεν κειμενικά μοντέλα γραμμένα στην ελληνική γλώσσα, όπως είναι το ελληνιστικό μυθιστόρημα και η τραγωδία. Και αν ο συγγραφέας του κατά Μάρκον Ευαγγελίου εξυμνήθηκε και εξυμνείται για το Ευαγγέλιό του, ο Γρηγόριος μαγνήτισε και μαγνητίζει πλήθος αρνητικών κρίσεων εξαιτίας της τραγωδίας που συνέθεσε για τον Πάσχοντα Χριστό. Το σημαντικό όμως είναι ότι ο Καππαδόκης Ιεράρχης τόλμησε να χρησιμοποιήσει ένα ευρέως θύραθεν λογοτεχνικό είδος της εποχής του, την τραγωδία, για να υπηρετήσει το χριστιανικό πιστεύω για τον Ιησού.

Τολμώ, ακόμη, να πω ότι αν ο Γρηγόριος ζούσε σήμερα, δεν θα είχε πρόβλημα να συντάξει κάποιο σύγχρονο έργο, παρόμοιο με το «Ιησούς Χριστός Υπέρλαμπρο Αστέρι».

Τέλος πρέπει να σημειώσω ότι ο Γρηγόριος βρίσκει σήμερα ενθουσιώδεις ακολούθους, οι οποίοι σε τοπικές Εκκλησίες ανεβάζουν ανάλογα θεατρικά έργα, προς απογοήτευση των απανταχού ένθερμων οπαδών της ακριβούς εφαρμογής του Πηδαλίου.

Αξιοπρόσεκτη, τέλος, είναι η προσφορά των τριών Ιεραρχών στην ερμηνευτική των κειμένων της Καινής Διαθήκης. Σε όλους μας είναι βέβαια γνωστός ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ως ο αυθεντικός ερμηνευτής της Καινής Διαθήκης. Η φήμη του Αντιοχέα Ιεράρχη είναι μεγάλη και χαίρει εκτίμησης από όλους τους χριστιανούς, ανεξαρτήτως ομολογίας. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο φυλάσσει το σκήνωμά του μεγάλου αυτού ερμηνευτή της Γραφής και θεωρητικού του χριστιανισμού στον Ναό του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι της Κωνσταντινούπολης, το κέντρο της Ορθοδοξίας. Ο συμβολισμός είναι μεγάλος, αφού, όπως όλοι γνωρίζουμε, σήμερα λαμβάνονται και υλοποιούνται στο Φανάρι και στον σεπτό αυτό Ναό αποφάσεις με κοσμοϊστορικό για την Ορθοδοξία χαρακτήρα. Τέτοια είναι η πρόσφατη ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Ουκρανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η οποία στηρίζεται, μεταξύ των άλλων, στο Σύνταγμα της χριστιανοσύνης, που είναι η Καινή Διαθήκη, την οποία τόσο πετυχημένα υπηρέτησε ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Ο Αντιοχέας Ιεράρχης θεωρείται, επίσης, ως ο κύριος εκπρόσωπος της ιστορικής-γραμματικής μεθόδου ανάλυσης των κειμένων της Καινής Διαθήκης. Αυτή την εφάρμοσε ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος με τόση συνέπεια και απaráμιλλη δεξιοτεχνία, ώστε επηρέασε πλήθος άλλων ερμηνευτών μέχρι σήμερα. Σημειώνουμε ότι η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση μοιάζει με την ερμηνευτική μέθοδο της ιστορικής – φιλολογικής κριτικής, που χρησιμοποιούμε σήμερα, πέραν των άλλων συγχρόνων ερμηνευτικών μεθόδων, κατά την πρόσληψη των κειμένων της Καινής Διαθήκης.

Αυτό όμως που δεν είναι ευρύτερα γνωστό είναι ότι ο Αντιοχέας Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως χρησιμοποίησε μερικά και την αλληγορική μέθοδο ερμηνείας της Καινής Διαθήκης. Πρόκειται για μέθοδο προσέγγισης της Αγίας Γραφής που ενυπάρχει και στην ερμηνευτική του απ. Παύλου, αλλά κυρίως στην ιουδαϊκή ερμηνευτική της Αλεξάνδρειας, που έχει ως κύριο εκπρόσωπο και διαμορφωτή της τον Φίλωνα, τον περίφημο αυτό ελληνόφωνο και ελληνομαθή Ιουδαίο θεολόγο και φιλόσοφο.

Σταματούμε όμως εδώ με την απαρίθμηση των μεθόδων ερμηνείας της Καινής Διαθήκης από τους τρεις Ιεράρχες. Και αυτό γιατί το εν λόγω θέμα είναι τεράστιο και εκτός του σκοπού της ομιλίας μας.

Το σημαντικό, όμως, που αναζητούμε και βρίσκουμε στην όλη αυτή έκθεση της ερμηνευτικής δραστηριότητας των τριών Ιεραρχών σε σχέση με την Καινή Διαθήκη, είναι η άνετη, χωρίς συμπλέγματα αναζήτηση και χρήση εκ μέρους των τριών Ιεραρχών διάφορων ερμηνευτικών μεθόδων, χριστιανικών και θύραθεν.

Οι τρεις Ιεράρχες δεν δειλιάζουν να επικαλεστούν όλα εκείνα τα ερμηνευτικά εργαλεία που θα τους βοηθούσαν στην προσέγγιση των νοημάτων των κειμένων της Καινής Διαθήκης. Το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να μεταφέρουν κατά τον προσφορότερο τρόπο τα μηνύματα της Καινής Διαθήκης στους χριστιανούς, ώστε να τους κινητοποιήσουν και να τους ωφελήσουν. Δεν τους ενδιαφέρει π.χ., αν η

αλληγορική μέθοδος αναδείχτηκε ως μέθοδος πρώτα από τον Φίλωνα τον Ιουδαίο. Οι τρεις Ιεράρχες, όπως ξεδίψασαν από την αριστοτελική και από την πλατωνική πηγή, έτσι πρόθυμα δροσίστηκαν και από το πνεύμα του μεγάλου αυτού Ιουδαίου.

Έρχομαι τώρα στο τελευταίο μέρος της ομιλία μου, που αφορά στο πώς οι τρεις Ιεράρχες μετέτρεψαν το μήνυμα της Καινής Διαθήκης, ιδίως αυτό της κοινωνικής αγάπης, σε εργαλείο κοινωνικής κινητοποίησης των ανθρώπων,

Ως προς αυτό, θεωρώ ότι αρκεί ν' αναφερθώ επιγραμματικά σε ένα ακόμη σύντομο κείμενο του Βασιλείου Καισαρείας που φέρει τον τίτλο ««Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν λιμῶ καὶ αὐχμῶ»». Πρόκειται για ομιλία που εκφωνήθηκε από τον Βασίλειο το 368, όταν ενέσκηψαν ξηρασία και λιμός στην Καππαδοκία και τον Πόντο της Μ. Ασίας που καταταλαιπώρησαν τους κατοίκους των περιοχών αυτών. Στην ομιλία αυτή καθρεφτίζεται το καινοδιαθηκικό στοιχείο της φιλαδελφείας ή αλλιώς της κοινωνικής αλληλεγγύης προς όλους. Το στοιχείο αυτό διατρέχει σχεδόν όλα τα κείμενα της Καινής Διαθήκης και συνιστά την κυριότερη ηθική αξία του χριστιανισμού. Γιατί σε αυτή συναντώνται η αγάπη του ανθρώπου προς τον Θεό με την αγάπη του ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο.

Ο Μ. Βασίλειος θεωρεί, επίσης, ως αυτονόητη την άσκηση της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων, γιατί αυτή συνδέεται και με το πρόσωπο του Ιησού Χριστού και τις επανειλημμένες προτροπές του για αγάπη και αλληλεγγύη προς τον συνάνθρωπο. Η περίθαλψη του ανήμπορου, η αδελφική αντιμετώπιση του άλλου, ακόμη και του εχθρού, δείχνουν για τον Ιησού και για τον Βασίλειο τη νίκη της αγάπης, αυτής της μητέρας όλων των εντολών.

Η άσκηση της αγάπης είναι για τον Βασίλειο πράξη κοινωνική και όχι ατομική. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι ο Καππαδόκης Ιεράρχης, για να κινητοποιήσει αγαπητικά τους χριστιανούς, στρέφεται και προς τις θύραθεν κοινωνίες και επικαλείται παραδείγματα κοινωνικής αλληλεγγύης από αυτές. Ένα τέτοιο παράδειγμα άσκησης κοινωνικής αγάπης, που επικαλείται ο Βασίλειος, είναι το έθος της κοινωνίας της αρχαίας Σπάρτης να διαθέτει κοινά συσσίτια για τους πολίτες της. Έτσι για μια ακόμη φορά ο Ιεράρχης αυτός δεν διστάζει να προβάλλει πρότυπα μίμησης από τις θύραθεν κοινωνίες προκειμένου να κινητοποιήσει κοινωνικά τους χριστιανούς της περιοχής του.

Επιπλέον όμως η χριστιανική αλληλεγγύη διαθέτει κατά τον Μ. Βασίλειο δύο ακόμη ξεχωριστά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Το ένα είναι ότι αυτή προσφέρεται αδιάκριτα προς όλους τους ανθρώπους και το άλλο ότι θεμελιώνει από τώρα τον καινούργια πολιτεία του Θεού και αγιοποιεί όσα από τα μέλη της κοινωνίας αυτής την εφαρμόζουν.

Τέλος σημειώνουμε ότι ο Βασίλειος Καισαρείας, όπως και οι άλλοι δύο Ιεράρχες δεν περιορίζονται στην εκφώνηση λόγων για την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων. Αντίθετα, αυτοί προβαίνουν και σε πράξεις αλληλεγγύης. Αυτά όμως είναι γνωστά σε όλους και δεν θα σας κουράσω, επαναλαμβάνοντάς τα.

Αυτό όμως που θέλω οπωσδήποτε να επισημάνω, είναι οι σύγχρονες ασυνείδητες ή ενσυνείδητες εφαρμογές της προτροπής των τριών Ιεραρχών για κοινωνική αγάπη προς όλους. Τέτοιες εφαρμογές είναι τα συσσίτια των τοπικών Εκκλησιών και της τοπικής Αυτοδιοίκησης, η στέγαση των ανήμπορων, η κιβωτός του κόσμου του πατρός Αντωνίου και οι κρατικές και ιδιωτικές πρωτοβουλίες στήριξης των κάθε λογής κυνηγημένων από την πολυκέφαλη Λερναία Ύδρα της απανθρωπιάς.

Κυρίες και κύριοι,

Ολοκληρώνω με τις εξής δύο διαπιστώσεις, τις οποίες σας καλώ να μοιραστείτε μαζί μου:

Σήμερα τιμούμε ως πανεπιστημιακή κοινότητα τους τρεις Ιεράρχες, κυρίως ως πνευματικούς άνδρες, προστάτες της Παιδείας, οι οποίοι με τα κείμενά τους συνέβαλαν στην προώθηση νέων ιδεών. Ιδεών, όμως, που είναι στηριγμένες πάνω στις ιδέες και στις αντιλήψεις άλλων θύραθεν μεγάλων πνευματικών ανδρών.

Ταυτόχρονα τιμούμε σήμερα τους τρεις Ιεράρχες, επειδή αυτοί μας εμπνέουν να δράσουμε ανάλογα και να προωθήσουμε μια Παιδεία σύγχρονη, εμπνευσμένη και βαθιά θεμελιωμένη στις παγκόσμιες αξίες. Είναι αυτό που γράφει ο ποιητής ότι:

Φτιάχνουμε αγάλματα με υλικά
από αγάλματα που τα είχαν φτιάξει
άλλοι παλιότεροι τεχνίτες,
φτιάχνουμε ποιήματα με λέξεις
από ποιήματα γραμμένα
σ' άλλους καιρούς από άλλους ποιητές.

Ως πανεπιστημιακή κοινότητα τιμούμε, τέλος, τους τρεις Ιεράρχες και ως προσωπικότητες που πάντρεψαν τη «γνώση» με την «κοινωνική αγάπη» προς όλους τους ανθρώπους. Έτσι οι τρεις Ιεράρχες μας βοηθούν με την παρακαταθήκη τους να συνειδητοποιήσουμε ότι σήμερα κατά την μετανεοτερική εποχή μελετώντας επιστημονικά τα ανθρώπινα πνευματικά δημιουργήματα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα κείμενα της Καινής Διαθήκης, θεμελιώνουμε μια διαδραστική Παιδεία και πετυχαίνουμε αυτό που γράφει πάλι ο ποιητής:

φτιάχνουμε ζωές με αισθήματα με βιώματα
που άλλοι άνθρωποι πριν από μας
τα είχαν ζήσει.

Σας ευχαριστώ